

Odštetni postupci bivših logoraša u Bosni i Hercegovini –

prikaz neujednačene sudske prakse, postojećih pravnih dilema i relevantnih međunarodnih standarda

U posljednjih nekoliko godina, podnesen je značajan broj tužbi protiv Republike Srpske i Federacije BiH od strane lica oštećenih ratnim zločinima počinjenim u BiH, prvenstveno bivših logoraša, koji su u nedostatku kolektivnog administrativnog mehanizma kojim bi se obezbijedila naknada štete koju su pretrpjeli u ratu, odlučili svoja prava ostvariti sudskim putem. Tužbeni zahtjevi su prvenstveno usmjereni ka isplati naknade nematerijalne štete (na ime pretrpljenih fizičkih i duševnih bolova i pretrpljenog straha) zbog njihovog neosnovanog lišenja slobode i držanja u zarobljeništvu, kao i drugih zločina koji su im se desili za to vrijeme.

Tužbeni zahtjevi su naišli na brojne pravne dileme u praksi sudova koji su bili pozvani da o njima odlučuju, ali i u pravnoj teoriji. Rezultat toga jeste neujednačena sudska praksa na teritoriji Bosne i Hercegovine, posebno između dva entiteta – Republike Srpske i Federacije BiH.

Pravni osnov:

Zakon o obligacionim odnosima

Opšte pravilo
Član 360

- (1) Zastarelošću prestaje pravo zahtevati ispunjenje obaveze.
- (2) Zastarelost nastupa kad protekne zakonom određeno vreme u kome je poverilac mogao zahtevati ispunjenje obaveze.
- (3) Sud se ne može obazirati na zastarelost ako se dužnik nije na nju pozvao.

Potraživanje naknade štete
Član 376

- (1) Potraživanje naknade prouzrokovane štete zastareva za tri godine od kad je oštećenik doznao za štetu i za lice koje je štetu učinilo.
- (2) U svakom slučaju ovo potraživanje zastareva za pet godina od kad je šteta nastala.
- (3) Potraživanje naknade štete nastale povredom ugovorne obaveze zastareva za vreme određeno za zastarelost te obaveze.

Potraživanje naknade štete prouzrokovane krivičnim delom

Član 377

(1) Kad je šteta prouzrokovana krivičnim djelom, a za krivično gonjenje je predviđen duži rok zastarjelosti, zahtjev za naknadu štete prema odgovornom licu zastarjeva kad istekne vrijeme određeno za zastarjelost krivičnog gonjenja.

(2) Prekid zastarevanja krivičnog gonjenja povlači za sobom i prekid zastarevanja zahteva za naknadu štete.

(3) Isto važi i za zastoj zastarevanja.

Osnovno sporno pitanje koje se pojavila je da li se u ovim predmetima ima primjeniti rok zastarjelosti potraživanja naknade štete iz člana 376 ili iz člana 377 Zakona o obligacionim odnosima (u daljem tekstu: ZOO).

Prema uobičajenim tvrdnjama tužitelja, šteta je nastala krivičnim djelom iz grupe krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava, a koja se odnose na povrede Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima od 12.08.1949. godine, i koja ne zastarjevaju shodno relevantnim krivičnim zakonima¹. Nadalje, tužitelji se pozivaju na Konvenciju o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, koju je Uredbom o ratifikaciji Konvencije ratifikovala SFRJ², u čijem članu I je određeno da ne postoji vremensko zastarjevanje u pogledu ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti bez obzira na datum kada su počinjeni.³

Primjenom člana 377 ZOO, prema kojem zahtjev za naknadu štete prouzrokovane krivičnim djelom usmjeren prema odgovornom licu zastarjeva kad istekne vrijeme određeno za zastarjelost krivičnog gonjenja, ni odštetni zahtjevi, kao i samo krivično gonjenje djela kojim je šteta proizrokovala, ne podliježu zastari.

Vezano za ovo pitanje, postoje dvije osnovne pravne dileme:

1. Prema jednom shvatanju, čl. 377, st. 1, ZOO, primjenjuje se samo u slučaju utvrđivanja odgovornosti za štetu neposredno od učinioca krivičnog djela, ali ne i kada se naknada štete zahtijeva od lica koje za nju odgovara po pravilima odgovornosti za drugog⁴. Drugo shvatanje polazi od toga da se duži zastarni rok primjenjuje bez obzira da li se naknada štete potražuje od lica koje odgovara za štetu neposredno ili posredno.

2. Druga razlika postoji u shvatanju da li se član 377 ZOO može primijeniti u pamičnom postupku usmjerenom ka naknadi štete bez obzira da li je prethodno vođen krivični postupak. Prema jednom shvatanju, čl. 377, st. 1, ZOO se primjenjuje samo u slučaju kada je pravosnažnom osuđujućom presudom krivičnog suda utvrđeno postojanje krivičnog djela i odgovornosti za utvrđeno djelo. Drugo

¹ Vidi, npr., član 19 Krivičnog zakona BiH, «Službeni glasnik BiH», broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10, ili čl.100. preuzetog Krivičnog zakona SFRJ.

² Sl. list SFRJ – međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 50/70.

³ Članom II Konvencije je određeno da u slučaju da se počini bilo koji od zločina navedenih u članu I, odredbe ove Konvencije primjenjuju se na predstavnike državne vlasti ili pojedince koji kao glavni akteri ili saučesnici učestvuju u izvršenju ili koji neposredno podstrekavaju druga lica da počine bilo koji od navedenih zločina ili koji kuju zavjeru da ih počini, bez obzira na stepen počinjenog zločina, kao i na predstavnike državne vlasti koji toleriraju vršenje tih zločina.

⁴U slučaju BiH, entiteti Republika Srpska i Federacija BiH, kao i, u određenom broju slučajeva, država BiH.

stajalište je da se, bez obzira na navedene činjenice vezano za vođenje krivičnog postupka, primjenjuje čl. 377, st. 1, ZOO.

Sudska praksa u Republici Srpskoj

Dominantni stav sudova Republike Srpske jeste usvajanje materijalno-pravnih prigovora zastare potraživanja tuženih i odbijanje tužbenih zahtjeva tužitelja, pozivajući se na odredbe člana 360 u vezi sa članom 376 Zakona o obligacionim odnosima, koji propisuje poseban rok zastarjelosti: potraživanje naknade prouzrokovane štete zastarjeva za tri godine od kada je oštećenik doznao za štetu i za lice koje je štetu počinilo (subjektivni rok), odnosno u objektivnom roku od pet godina, dakle roku zastare koji teče od dana kada je šteta nastala.

Pri tome, kao početak toka roka zastare uzima se 19.06.1996. godine, kao dan kada je Odlukom Narodne Skupštine Republike Srpske ukinuto ratno stanje i stanje neposredne ratne opasnosti, „budući da je tog dana tužiocu nedvojbeno bio omogućen pristup Sudu“, zbog čega je zauzeto stanovište da je krajnji, objektivni rok zastare za podizanje tužbe u ovim slučajevima isticao 19.06.2001. godine.

I Prethodno utvrđena krivična odgovornost?

Prema sudskoj praksi sudova RS, primjena člana 377. ZOO-a bi „imala svoje uporište u slučaju da je zahtjev za naknadu štete istaknut u odnosu na neposrednog izvršioca (štetnika) krivičnog djela i da je, u odnosu na ovog, pravosnažnom osuđujućom presudom krivičnog suda utvrđeno postojanje krivičnog djela i krivične odgovornosti.“⁵

Odbijaju se tužbe iz razloga što u konkretnom slučaju o kojima je riječ „ne postoji pravosnažna osuđujuća presuda krivičnog suda, domaćeg ili međunarodnog, kojom je utvrđeno da je određeni izvršilac počinio neko od krivičnih djela iz odredbi člana 142. 150. i 154. KZ SFRJ, u čijem izvršenju je tužilac pretrpio štetu, a za koju bi sud u parničnom postupku bio vezan u smislu odredbe člana 12. stava 3. Zakona o parničnom postupku“, zbog čega, kako se navodi, nisu ispunjene pretpostavke za primjenu „privilegiranog roka“ iz ovog člana.⁶

Dalje se obrazlaže da je „odredbom čl. 12, st. 3 ZPP, propisano (...) da je u parničnom postupku sud u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti učinioca vezan za pravosnažnu presudu krivičnog suda, kojom se optuženi oglašava krivim, ali obzirom da tužitelj tokom postupka nije dokazao da postoji pravosnažna krivična presuda u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti nekog lica koje je u vezi sa predmetom ove štete, da se u konkretnom slučaju nisu mogli primjeniti duži rokovi zastarjelosti propisani članom 377. ZOO.“⁷

Rijetki sudovi prepoznaju mogućnost postojanja izuzetka od pravila da se o postojanju krivičnog djela može rješavati samo u krivičnom postupku, kao izraz načela pružanja jače zaštite prava oštećenom na naknadu štete koja je prouzrokovana krivičnom djelom, u slučaju da su postojale određene procesne smetnje (smrt izvršioca, njegova nesposobnost rasuđivanja, nedostupnost organima gonjenja,

⁵ Presuda Osnovnog suda u Banja Luci, br. 71 0 P 032253 07 P od 28.01.2013.

⁶ *Ibid.*

⁷ Okružni sud u Bijeljini, br. 80 0 P 035173 12 Gž od 20.11.2012.

počinjenje djela i uzrokovanje štete od strane više izvršilaca i sl.) zbog kojih nije bilo moguće da se protiv izvršioca krivičnog djela postupak pokrene i okonča donošenjem pravosnažne krivično presude kojom se oglašava krivim. Prema ovakvom stavu sudske prakse, parnični sud je u takvom slučaju ovlašten da utvrdi, kao prethodno pitanje, da li je šteta prouzrokovana takvom radnjom koja u sebi sadrži elemente krivičnog djela, jer krivično djelo može da postoji i kada je izostao krivični postupak, pri čemu djelatnost parničnog suda ne bi bila usmjerena na utvrđivanje krivične odgovornosti, jer se ona može utvrditi samo u krivičnom postupku. U jednoj prvostepenoj presudi u tom smislu se navodi da je „izuzetno, parnični sud ovlašten, radi ocjene zastare potraživanja, sam ispitivati i utvrđivati kao prethodno pitanje je li šteta uzrokovana krivičnim djelom“ i primjeniti posebna pravila o zastarjelosti zahtjeva za naknadu štete prema odredbi čl. 377 ZOO.⁸

Argumentum a contrario, ako se, objektivno gledano, krivični postupak protiv učinioca mogao ili se može inicirati, pokrenuti ili voditi, zvaničan stav sudske prakse u ovom entitetu jeste da se navedena pravila radi raspravljanja prethodnog pitanja, kao izuzetka u parničnom postupku, ne bi mogla primjeniti. U vezi s ovim pitanjem se pojedine presude pozivaju na pravno shvatanje Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Srbije utvrđeno na sjednici od 10.02.2004. Zbog toga, kako se navodi u jednoj presudi, „nema ni mjesta pozivanju tužilaca na različite međunarodne konvencije koje se tiču zaštite ljudskih prava i sprečavanja djela ratnih zločina.“⁹ Dalje se ističe se da parnični sud nije mogao utvrđivati da li je šteta prouzrokovana takvom radnjom koja u sebi sadrži elemente krivičnog djela, odnosno da li postoji krivično djelo, jer tužilac tokom postupka nije dokazao ispunjenje tih uslova.¹⁰ U drugoj presudi je zauzet isti stav, obrazlažući to time da „tužiteljica nije dokazala da je za počinjenje krivičnog djela ratnog zločina iz člana 142., 150. i 154. KZ SFRJ, kojim je njoj nanesena nematerijalna šteta, za koju zahtijeva naknadu, pravosnažno osuđeno određeno fizičko lice, pripadnik vojske ili policije Republike Srpske kao počinilac tog krivičnog djela, a da je sama tužiteljica tom presudom označena kao oštećena krivičnim djelom, kojoj pripada naknada štete, a za koju bi sud bio vezan u parničnom postupku u skladu sa odredbama člana 12., stav 3. ZPP (...).“¹¹

Obrazlaže se da su zakonska ograničenja u ovom slučaju opravdana zbog „pravne sigurnosti i funkcionisanja pravnog sistema“ i da je tužilac „svojim pasivnim držanjem kroz zakonom propisan vremenski period, izgubio pravo na sudsku zaštitu“.¹²

Ovakvo stanovište je krajnje diskutabilno iz više razloga. Zahtijevati od pojedinca da mora dokazati postojanje krivične presude, a istovremeno to uslovljavati kratkim zastarnim rokovima od 3 i 5 godina jeste nelogično i stavlja na pojedinca nedopustiv teret, obzirom da krivično gonjenje u BiH, u skladu sa načelom oficijelnosti, ostvaruje nadležni javni organ nezavisno od volje osobe koja je oštećena krivičnim djelom. Notorna je činjenica je da u roku od 3, odnosno 5 godina po prestanku rata, otkada se računa početak roka zastare, dakle do 1999. i 2001. godine, malo koji krivični postupak koji se odnosi na ratne zločine bio pokrenut, a još manje okončan, kao i da čak i u ovom trenutku, 20 godina nakon počinjenja zločina brzina procesuiranja ratnih zločina nije na zavidnom nivou, na što se konstantno upućuje kako

⁸ Presuda Osnovnog suda u Bijeljini, br. 80 0 P 025505 10 P od 21.09.2012.

⁹ Presuda Osnovnog suda u Banja Luci, br. 71 0 P 032253 07 P od 28.01.2013.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Presuda Osnovnog suda u Banja Luci, br. 71 0 P 028514 07 P od 31.12.2012.

¹² Presuda Osnovnog suda u Banja Luci, br. 71 0 P 028514 07 P od 31.12.2012.

na domaćem, tako i međunarodnom nivou¹³. Opšte je poznata činjenica da i procesuiranje svih ratnih zločina u narednim godinama ostaje veliki izazov s kojim se suočava bh. pravosuđe, pri čemu je upitno koliko će žrtava doživjeti takav sudski epilog. Time se stavlja pretjeran i u praksi teško otklonjiv teret na žrtve ratnih zločina i teških kršenja međunarodnog prava, koji su po svojoj prirodi zločini masovnog karaktera, veoma složeni, i čije procesuiranje zahtijeva toliko vremena da je uslovljavanje tako kratkim rokovima žrtva *de facto* onemogućena u ostvarivanju prava na odštetu. Pored toga, vrijedi napomenuti da je samim takvim stanjem, u kojem je BiH suočena sa masovnim kršenjima međunarodnog prava, kasni sa ispunjenjem svoje obaveze provođenja adekvatnih istraga i krivičnog procesuiranja pojedinaca, već krši osnovna ljudska prava lica oštećenih počinjenjem tih djela.¹⁴ Ovakvom sudskom praksom koja se odnosi na naknadu štete, oni su dvostruko kažnjeni.

Ne smije se, međutim, izgubiti iz vida da već postoje određene pravosnažno utvrđene činjenice iz presuda Međunarodnog krivičnog suda za Jugoslaviju i domaćih sudova iz BiH i regiona, koje se odnose na mjesta zatočenja logoraša, sa utvrđenom odgovornošću pripadnika pojedinih vojski i struktura vlasti, te da bi trebalo biti sasvim dovoljno oslanjanje ne te krivično-pravno utvrđene činjenice.

Pored toga, iako član 12, stav 3, Zakona o parničnom postupku predviđa da je „u parničnom postupku sud (...) u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti učinitelja vezan za pravosnažnu presudu krivičnog suda kojom se optuženi oglašava krivim“, ova odredba je relevantna samo u smislu da u onom slučaju u kojem postoji presuda, parnični sud jeste vezan tom presudom i ne smije utvrditi drugačije činjenično stanje od onog utvrđenog u krivičnom postupku. To, međutim, ne znači da parnični sud ne može odlučivati o pitanju naknade štete nastale krivičnim djelom u nedostatku krivične presude. Ova odredba stoga ne treba biti korištena kao pravni osnov za uslovljavanje odlučivanja o šteti prouzrokovanoj krivičnim djelom prethodnim donošenjem krivične presude o tom djelu.

Najzad, bitno je napomenuti da sam Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske izričito predviđa da: „Kad sud donese presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija ili kad rješenjem obustavi krivični postupak, uputiće oštećenog da imovinskopравни zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku.“¹⁵ Samim tim, stanovište sudske prakse o imperativnoj potrebi postojanja prethodno utvrđene krivične odgovornosti se čini u direktnoj suprotnosti sa ovim procesno-pravnim rješenjem.

II Objektivna odštetna odgovornost ?

Osim ovog pravnog tumačenja, pokazalo se problematičnim propisivanje različitog pravnog režima za odgovornost po principu objektivne odgovornosti u smislu odredbi člana 174 i 175 ZOO, od odgovornosti pojedinaca po osnovu krivice u skladu sa odredbama člana 154 i 158 istog zakona. Pri

¹³ Vidi, npr., u tom smislu sažetak izvještaja Visokog sudske i tužilačkog vijeća za 2012. godinu u članku: „Bosnia ‘failing’ to Prosecute War Crimes Efficiently“, 13 August 2013, na http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-war-crimes-prosecutions-dubbed-not-efficient?utm_source=Balkan+Transitional+Justice+Daily+Newsletter&utm_campaign=c430046f67-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_561b9a25c3-c430046f67-309711333

¹⁴ Zavisno od konkretnih okolnosti slučaja, između ostalog, povreda članova 3, 5, 8 i 13 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

¹⁵ Član 108, stav 4.

tome se na objektivnu odgovornost Republike Srpske¹⁶, kao i Federacije BiH, primjenjuje stav Vrhovnog Suda Republike Srpske od 21.08.2012. prema kojem treba primijeniti član 376 ZOO, a ne 377 ZOO-a.¹⁷

Tako je u jednom slučaju u kojem je postojala presuda iz krivičnog postupka, pravosnažnom presudom Osnovnog suda u Banja Luci utvrđena odgovornost fizičkog lica za silovanje izvršeno u ratu, kao i objektivna odgovornost Federacije BiH, obzirom na to da je navedeno lice bilo pripadnik Teritorijalne odbrane Republike BiH. U revizionom postupku, Vrhovni sud Republike Srpske je, međutim, zauzeo stanovište da se propisi člana 377 mogu primijeniti samo na učinioca krivičnog djela koji za naknadu štete odgovara na osnovu krivice, a ne i prema trećoj osobi koja je odgovorna po drugom zakonskom osnovu.¹⁸ Zaključio je da, kada se prihvati zaključak o odgovornosti jedne od tuženih strana (u konkretnom slučaju Federacije BiH), kao pravnog lica, za nastalu štetu po odredbama člana 170 i 171 ZOO (šteta koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija), istaknuti prigovor zastarjelosti u odnosu na ovu tuženu se ne može cijeliti prema odredbi člana 377, već prema članu 376 istog zakona.

Primjer:

U drugom predmetu koji se ticao žrtve silovanja u logoru Dretelj, Osnovni sud u Trebinju¹⁹ je utvrdio da se radnjama kojima je tužitelju nanesena šteta stiču obilježja krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142 KZ SFRJ, a krivično gonjenje za navedeno djelo ne zastarijeva. Međutim, Okružni sud Trebinje je po žalbi ukinuo prvostepenu presudu i odbio tužbeni zahtjev²⁰ utvrdivši da je Osnovni sud pogrešno odbio prigovor zastarjelosti i time pogrešno primijenio materijalno pravo. Okružni sud je primijenio subjektivni rok od 3 godine, odnosno objektivni rok od 5 godina, koje je počeo računati od 19.06.1996. godine, kada je ukinuto ratno stanje i stanje neposredne ratne opasnosti. Sud je utvrdio da prvostepeni sud „pogrešno smatra da je šteta nastala izvršenjem krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142. Krivičnog zakona SFRJ.

Našao je da „nema mjesta primjeni odredbe člana 377. stav 1. ZOO”, jer se „navedena zakonska odredba može primijeniti samo prema konkretnom učiniocu krivičnog djela, a ne u odnosu na državu ili pravno lice koje odgovara za štetu umjesto štetnika koji odgovara po osnovu krivice”. Osim toga, rok zastarjelosti potraživanja naknade štete propisan navedenom odredbom može se primijeniti samo ako je postojanje krivičnog djela utvrđeno u krivičnom postupku, a izuzetno i u parničnom postupku, ako je krivični postupak obustavljen ili se nije ni mogao pokrenuti zato što je okrivljeni umro, duševno obolio ili ako postoje druge okolnosti koje isključuju krivično gonjenje i odgovornost okrivljenog.“

Ovakva odluka je donesena čak uprkos činjenici da su 12.04. 2010. u Norveškoj Mirsad Repak, a 08.04.2011. u Švedskoj Ahmet Makitan, osuđeni za ratne zločine počinjene u Dretelju, između ostalog i prema tužiteljici. Tužiteljica sasvim opravdano nije bila uspjela doći do ovih presuda prije okončanja prvostepenog odštetnog postupka. Čak u takvoj situaciji, Okružni sud je utvrdio da „u konkretnom slučaju, ne postoji pravosnažna presuda ni domaćeg, ni međunarodnog krivičnog suda kojom bi bilo

¹⁶ Odgovornost RS-a kao organizatora opasne djelatnosti u smislu čl. 173 i 174 ZOO, za štetu koju su pretrpjela fizička lica u periodu ratnih dejstava od 20.05.1992. do 19.06.1996.

¹⁷ Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske, br. 95 0 P 002028 11 Rev od 21.08.2012.

¹⁸ Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske, br. 71 0 P 047076 11 Rev od 23.08.2012.

¹⁹ Presuda br. 95 0 P 002621 09 P od 26.09.2011.

²⁰ Presuda br. 95 0 P 002621 11 GŽ od 08.07.2013.

utvrđeno da su određeni pripadnici oružanih formacija tužene počinili krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142 KZ SFRJ, odnosno neko od krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava, za koje ne zastarijeva krivično gonjenje, a kojim presudama bi sud u parničnom postupku bio vezan u smislu odredbe člana 12, stav 3 ZPP-a, pa tako ne bi nastupila ni zastarjelost naknade štete nastale izvršenjem ovih krivičnih djela.” Sud nadalje navodi da uprkos tome što “tužilja u odgovoru na žalbu ukazuje na naprijed navedene pravosnažne krivične presude sudova u Švedskoj i Norveškoj (...) imajući u vidu da se takozvani privilegovani rok iz člana 377. ZOO može primijeniti samo u odnosu na konkretnog učinioca krivičnog djela, kao odgovorno lice, a ne na pravno lice, odnosno državu (entitet) od koga se u ovom predmetu potražuje šteta, sve i da je tužilja u toku prvostepenog postupka ukazivala na postojanje navedenih krivičnih presuda, ne bi imalo uticaja na drugačiju odluku ovoga suda.“

Pored toga što ovaj primjer ukazuje na upitno odbijanje uzimanja u obzir pravosnažnih presuda kojim je utvrđeno počinjenje ratnih zločina, on, kao i mnogi drugi, otvara pitanje zašto i na kojem pravnom osnovu se bazira tumačenje da “odgovorno lice” u smislu člana 377. ZOO-a ne može biti kako lice odgovorno prema principu subjektivne, tako i principu objektivne odgovornosti. Čini se da za ovakav stav ni na jednom mjestu do sada nije pruženo dovoljno i jasno obrazloženje, čime se ovakvo tumačenje doima proizvoljnim.

Sudska praksa u Federaciji Bosne i Hercegovine

U Federaciji Bosne i Hercegovine, tužbeni zahtjevi žrtava ratnih zločina se uglavnom usvajaju. Sudska praksa u ovom entitetu se bazira prije svega na stavu Vrhovnog suda Federacije BiH i Ustavnog suda BiH.

Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine

Vrhovni sud Federacije BiH²¹ je 2011. godine zauzeo pravni stav da, s obzirom da nisu doneseni posebni propisi kojima bi država BiH ili njen entitet Federacija BiH, na načelima društvene solidarnosti, ravnomjernog snošenja javnog tereta, te pravičnog i brzog obeštećenja, regulisala pitanje obeštećenja građana za štete iz ratnog perioda, neovisno o tome da li je štetnik utvrđen, krivično gonjen ili oglašen krivim, te obzirom na to da oštećeni ima pravo na naknadu one štete koja je posljedica smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja, to se u postupcima za naknadu takve nematerijalne štete imaju primijeniti opća pravila odštetnog prava sadržana u odredbama Zakona o obligacionim odnosima.²²

Vrhovni sud u svom obrazloženju navodi da “država ima pozitivnu obavezu da svakome ko je žrtva hapšenja i pritvora plati naknadu i ta je obaveza apsolutna, a to pravo zavisi isključivo o utvrđenju da li je riječ o nezakonitosti lišavanja slobode. (...) Posljedice nedostatka propisa koje treba da donese zakonodavna vlast, a pogotovo kada zakon utvrđuje određeno pravo, ne mogu snositi građani, a kako je to izrazio Ustavni sud BiH u više svojih odluka (AP-3223/06 od 17.03.2009.godine, AP-2587/05 od 23.05.2007. godine). Kod takve situacije, u nedostatku zakonske regulative o visini obeštećenja za štetu kao što je predmetna, sudovima jedino ostaje primjena čl. 200. ZOO, ako utvrde da okolnosti slučaja opravdavaju dosudu pravične naknade.”

²¹ Rješenje Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine broj 68 0 P 001956 11 Rev od 15.11.2011. godine.

²² Dalje navodi kako se ta šteta dosuđuje, u pravilu, u jedinstvenom iznosu pravične naknade, a pri odmjeravanju njene visine imaju se primijeniti kriteriji propisani odredbom člana 200 ZOO.

Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine je nadalje utvrdio da ne podliježe zastari zahtjev za naknadu štete prouzrokovane nekim od krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava za koja krivični zakon ne predviđa zastarijevanje krivičnog gonjenja i izvršenja kazne. Pri tome se pozvao na stav Ustavnog suda BiH koji će biti izložen u nastavku teksta.

Vrhovni sud tom prilikom priznaje da je u interpretaciji člana 377. ZOO sudska praksa izrazila pravni stav da se duži zastarni rok u smislu te odredbe primjenjuje samo onda ako je pravosnažnom osuđujućom presudom krivičnog suda utvrđeno postojanje krivičnog djela i odgovornost počinitelja. Međutim, istovremeno ističe da je također izražavan stav kako je izuzetno parnični sud ovlašten, radi ocjene zastare potraživanja, sam ispitivati i utvrđivati kao o prethodnom pitanju je li šteta uzrokovana krivičnim djelom, u slučaju kad su postojale određene procesne smetnje zbog kojih se protiv određenog počinitelja nije mogao provesti ili dovršiti krivični postupak. Vrhovni sud zaključuje da “ako parnični sud utvrdi postojanje određenog krivičnog djela za koje je izostalo vođenje krivičnog postupka, bilo iz kog razloga, zastarjelost naknade štete treba cijiniti u smislu čl. 377 ZOO, a pod pojmom „odgovorno lice“ podrazumjeva se kako počinitelj krivičnog djela, tako i lice koje odgovara za štetu koja je učinjena krivičnim djelom mada sam nije učinitelj tog djela.”

Vrhovni sud zaključuje da je potrebno tvrdnje tužitelja o prouzrokovanju štete krivičnim djelom sagledati sa stanovišta ocjene o postojanju okolnosti u smislu procesnih smetnji uslijed kojih se nije mogao provesti krivični postupak, a zbog kojih bi parnični sud bio ovlašten na izuzetno postupanje radi ocjene zastare potraživanja i kao prethodno pitanje ispitivati i utvrđivati je li šteta uzrokovana krivičnim djelom. Ističe da je tužitelj u predmetu u pitanju ukazivao na to da je šteta počinjena krivičnim djelom zbog nezakonitog i nehumanog postupanja pripadnika policije u periodu trajanja zarobljenništva (dakle, iznijeta okolnost o uzrokovanju štete od više izvršilaca), da je suprotno Ženevskoj konvenciji I-IV o zaštiti žrtava rata iz 1949. godine kao i Dopunskim protokolima I-II iz 1977. godine i da je počinjeno krivično djelo protiv čovječnosti i međunarodnog prava za koje krivično gonjenje nema zastarjelosti, pa time ni traženje naknade štete.

Kada je riječ o objektivnoj odgovornosti, prema pravnom shvatanju Vrhovnog suda Federacije BiH²³, “nematerijalnu štetu koju je građaninu neosnovanim lišenjem slobode - zatvaranjem i torturom u logoru u toku ratnog perioda na području Federacije BiH pod kontrolom HVO-a učinio pripadnik oružanih snaga (vojnik ili policijac) nezakonitim ili nepravilnim radom u vršenju te službe ili u vezi sa tom službom nadoknađuje Federacija BiH, osim ako dokaže da je policija ili vojna osoba u danim okolnostima postupala onako kako je trebalo.”

Pozivajući se na ovakav stav Vrhovnog suda, sudovi širom Federacije BiH su zauzeli stav da krivično djelo ratnog zločina ne zastarijeva, pa shodno tome primjenom člana 377. ZOO ni zahtjev za naknadu štete prouzrokovane tim krivičnim djelom, bez obzira da li je upućen protiv direktnog izvršioca djela ili nekog od entiteta odgovornog po principu objektivne odgovornosti²⁴. Iako se sudovi, tamo gdje presude postoje, pozivaju na krivične presude iz koje se vidi kakvim su patnjama bili izloženi zatočnici, poput

²³ Zaključak sa sjednice Gradanskog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije BiH od 24.10.2011. godine; Vidi takođe Rješenje Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine broj 68 0 P 001956 11 Rev od 15.11.2011. godine.

²⁴ Općinski sud u Sarajevu, br. 65 0 P 122246 10 P od 15.05.2012., Općinski sud u Čapljini, br. 53 0 P 042522 11 P od 16.04.2012.

presuda Međunarodnog krivičnog suda za Bivšu Jugoslaviju, kao i npr. presuda iz Hrvatske protiv Fikreta Abdića, te utvrđuju kako se sadržaj poklapa sa iskazima tužitelja i svjedoka, čak i u slučaju kada tužitelj u krivičnoj presudi nije izričito obuhvaćen kao oštećeno lice, sudovi istovremeno ističu da nepostojanje pravosnažne osuđujuće presude u krivičnom postupku ne znači da šteta nije nastala izvršenjem krivičnog djela.²⁵

Inicijativa za zakonskim izmjenama u Federaciji BiH

Iako je pohvalna činjenica zauzimanja ovakvog stava sudske prakse u Federaciji BiH, očito je da se vlast u ovom entitetu počela brinuti o pitanju kakve finansijske posljedice bi odlučivanje o svim tekućim i budućim odštetnim postupcima moglo imati na budžet FBiH.

U takvoj situaciji, u aprilu 2013. godine, premijer i Vlada FBiH su uputili Prijedlog Zakona o dopuni Zakona o obligacionim odnosima u parlamentarnu proceduru po hitnom postupku. Prijedlogom je bilo predviđeno dodavanje člana 208a kojim se predviđa prekid svih postupaka pred sudovima u Federaciji BiH po tužbama za naknadu materijalne i nematerijalne štete nastale u periodu ratnih dejstava u BiH, kao i nastavak postupaka nakon donošenja posebnog zakona kojim će se regulisati odgovornost za štetu nastalu u vrijeme ratnih dejstava u BiH, te način utvrđivanja i naplate te štete. Zakonodavno-pravna komisija Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH je na svojoj 28. sjednici, održanoj 29.04.2013. godine, utvrdila da je prijedlog, iako je podnesen od ovlaštenih predlagača i za njega postoji ustavni osnov, i izrazila razumijevanje „za okolnosti u kojima je predložen ovaj zakon i svrhu koja se želi postići donošenjem ovog zakona“ ukazala, da predložena odredba u ovom zakonu nije u skladu sa pravnim sistemom Federacije BiH, što se očituje u mogućoj nejednakosti građana pred zakonom, te moguće direktne primjene Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama u eventualnim sudskim sporovima u slučajevima koje tretiraju opisani razlozi za donošenje ovog zakona.“²⁶ Na redovnoj, 20. sjednici Predstavničkog doma Parlamenta FBiH, održanoj 25.06.2013., u odgovoru na insistiranje relevantnih predstavnika civilnog društva, povučen je prijedlog ovog Zakona.

Vrijedno je, međutim, napomenuti kako je iz obrazloženja²⁷ vidljivo da je dopuna zakona motivisana „štetnim posljedicama po Federaciju BiH“, „koje se ogledaju u činjenici da se pred sudskim organima u Federaciji BiH, trenutno vodi veliki broj sudskih postupaka protiv Federacije BiH, za naknadu materijalne i nematerijalne štete nastale u toku ratnog perioda u Bosni i Hercegovini. Također, postoji određeni broj već okončanih sudskih postupaka, u kojima su tužbeni zahtjevi usvojeni u korist tužioca i dosuđeni određeni novčani iznosi za naknadu štete, a predmetna materija nije riješena određenim jedinstvenim propisom, pa se mnoga pravna pitanja različito tumače i rezultiraju donošenjem presuda, koje će u konačnici dovesti do jako velikog finansijskog opterećenja Federacije BiH.“ Kao drugi razlog se navode pravne dileme izazvane pojavom velikog broja tužbi, uzrokujući različita pravna tumačenja i različite sudske presude. Navodi se da preuzeti Zakon o obligacionim odnosima poznaje samo opća pravila za naknadu štete po bilo kojem osnovu, te kako je “zbog specifičnosti šteta nastalih u ratnom periodu ovu materiju neophodno obuhvatiti posebnim propisom i na tome temeljiti predmetne tužbe”. Nadalje se tematizira kao diskutabilno pitanje pasivne legitimacije u predmetnim tužbama, koje je potrebno razjasniti na čitavoj teritoriji BiH. Takođe se ističe pitanje neujednačene prakse u BiH po pitanju

²⁵ Općinski sud u Sarajevu, br. 65 0 P 184842 11 P od 18.05.2012.

²⁶ Vidi: <http://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/bs/page.php?id=557>.

²⁷ Može se preuzeti sa: http://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/upload/file/sjednice/20_sjednica_bos/2.pdf.

primjene zastarnog roka kada je u pitanju odgovornost za drugog, te pitanje primjene zastare u nedostatku krivične presude i mogućnost parničnog suda da putem instituta prethodnog pravnog pitanja dokazuje da je šteta nastala krivičnim djelom ratnog zločina, obzirom na kompleksnost dokazivanja ovih krivičnih djela.

Osim činjenice što se izvršna vlast ovdje pokušala umiješati u pravno tumačenje koje je na autoritativan način utvrđeno u stavovima Vrhovnog suda Federacije BiH i Ustavnog suda BiH, i na taj način ignorisati u Federaciji BiH već razjašnjena pitanja pasivne legitimacije, zastare potraživanja i slično, ovakav potez vlasti svakako ukazuje na neophodnost što hitnijeg rješavanja pitanja dodjeljivanje kompenzacije, kao bitnog oblika reparacije, na sistematski način, uvođenjem kolektivnog mehanizma reparacija za žrtve ratnih zločina, koju trebaju uvidjeti i predstavnici izvršne vlasti. Rješavanje ovog pitanja, međutim, za razliku od ovakvog inicijalnog pogrešnog pristupa, treba biti motivisano, pored postojećih briga za štetne finansijske posljedice po BiH i njene entitete, štetnim posljedicama koje su u prošlosti nastale i još uvijek su prisutne za veliki broj građana BiH koji su bili žrtve ratnih zločina.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine

Ustavni sud BiH u svojoj presudi broj AP-3223/06 od 17.03.2009.godine ukazuje na to da "član 5. stav 5. Evropske konvencije traži da oni koji su bili žrtve nezakonitog hapšenja ili pritvora moraju imati ostvarivo pravo na naknadu. (...) Uvjeti koje postavlja član 5. stav 5. Evropske konvencije ne daju državi nikakvo diskreciono pravo u pogledu organa od kojeg će se tražiti naknada štete. Član 5. stav 5. Evropske konvencije traži pravni lijek pred sudom, što znači da se takav pravni lijek mora dodijeliti pravno obavezujućom odlukom. Kad je riječ o formi pravnog postupka kojim se može ostvariti pravo na naknadu štete, domaće vlasti imaju širok prostor za djelovanje (...)"²⁸

Ustavni sud je se u situaciji u kojoj je apelanta kao civila vojska lišila slobode, protiv njega nije bila pokrenuta krivična istraga, niti je ikada procesuiran u smislu odredaba ZKP, dakle, lišen je slobode van krivičnog konteksta, pri čemu su sudovi u toku postupka utvrdili da se radi o nezakonitom lišavanju slobode, izjasnio da "(...)redovni sudovi apelantov zahtjev trebaju tretirati kao zahtjev u smislu člana 5. stav 5. Evropske konvencije, koji garantira pravo na obeštećenje svakome ko je bio «žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama člana 5. Evropske konvencije». Osim toga, prema članu 5. stav 5. Evropske konvencije, država ima pozitivnu obavezu da svakome ko je žrtva proizvoljnog hapšenja ili pritvora plati naknadu, a ta obaveza je apsolutna i zavisi isključivo od zaključka o nezakonitosti pritvaranja. Dakle, kao prethodno pitanje koje se postavlja jeste utvrđivanje da li je pritvor zakonit. S tim u vezi, Ustavni sud primjećuje da su sudovi jasno utvrdili nezakonitost «pritvora», čime su apelantu stvorene mogućnosti, u skladu sa stavom 5. člana 5. Evropske konvencije i domaćim pravom, da traži da mu se naknadi šteta. (...)"²⁹

Prethodno se Ustavni sud BiH u odluci AP-289/03 od 19.11.2004. godine bio izjasnio u pogledu zastarjelosti zahtjeva za naknadu štete koja je uzrokovana krivičnim djelom, u nedostatku krivične presude, pri čemu je preispitivao odluku Apelacionog suda Brčko Distrikta BiH. Između ostalog je naveo da je „prednik apelanata kao civil zatvoren u logor za vrijeme rata i ubijen i da se tu radi o izvršenju

²⁸ Presude Ustavnog suda BiH moguće je preuzeti sa stranice www.ccbh.ba.

²⁹ Tačka 29 i 30.

nekog od djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava što je notorno³⁰. Nadalje je istakao sljedeće: “Utvrđene činjenice predmeta, koje je i Apelacioni sud prihvatio kao potpune i tačne, ukazuju da je šteta za apelante nastala izvršenjem krivičnog djela. Dakle, postoje ozbiljne indicije da su muža i oca apelanata zarobili i ubili u logoru Luka u Brčkom oružane formacije tužene. U tom pravcu treba cijeliti i značaj Rješenja Općinskog suda u Brčkom sa privremenim sjedištem u Maoči, broj R-23/99 od 13. oktobra 1999. godine, kojim je srodnik apelanata proglašen umrlim.”³¹ Konačno je utvrdio da „s obzirom da, prema članu 100. Krivičnog zakona, zastarjelost krivičnog gonjenja za predmetna krivična djela ne može nastupiti, ne može nastupiti niti zastarjelost potraživanja naknade štete. U takvoj pravnoj situaciji, Ustavni sud smatra da nepostojanje pravosnažne osuđujuće presude donesene u krivičnom postupku ne znači da šteta nije nastala izvršenjem krivičnog djela.”³²

Relevantni međunarodni standardi

Već i površna analiza međunarodnih standarda ukazuje na to je uskraćivanje žrtvama ratnih zločina prava na ostvarivanje odštete, na način na koji se to čini pred pojedinim sudovima u BiH, problematično.

Pored toga, i sama činjenica neujednačene sudske prakse, primjene i tumačenja istog zakona unutar Bosne i Hercegovine na različit način, i nepoštivanje stava Ustavnog suda BiH, može predstavljati problem u smislu ugrožavanja principa pravne sigurnosti. Ovaj princip, naime, treba garantovati određenu stabilnost u pravnim situacijama i doprinijeti javnom povjerenju u pravosuđe, koje je jedan od ključnih elemenata pravne države. Nasuprot tome, opstajanje dubokih i kontinuirano sukobljenih sudskih presuda može dovesti do stanja pravne nesigurnosti i umanjavanja javnog povjerenja u pravosudni sistem.³³

Pravo na reparacije je afirmisano brojnim odredbama međunarodnog prava, kao što su član 8 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, članovi 2(3) i 9(5) Međunarodne konvencije o građanskim i političkim pravima, članovi 5(5) i 13 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava, član 14 Konvencije protiv mučenja i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka (u daljem tekstu: Konvencije protiv mučenja) i član 6 međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije. Međunarodni standardi zahtijevaju da žrtvama povreda ljudskih prava budu osigurane pune i efektivne mjere reparacije, koje podrazumijevaju novčane kompenzacije (uključujući materijalnu i nematerijalnu odštetu), kao i druge oblike reparacije usmjerene ka omogućavanju restitucije, rehabilitacije, satisfakcije, uključujući obnovu digniteta i reputacije, te garancije neponavljanja.³⁴

³⁰ Tačka 29.

³¹ Tačka 37.

³² Tačka 38.

³³ Vidi u tom smislu, npr., presudu Evropskog suda za ljudska prava, *Remuszko protiv Poljske*, apl. br. 1562/10, 16.07.2013., para. 92.

³⁴ Vidi *UN Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Violations of International Human Rights and Humanitarian Law*, usvojeni rezolucijom Generalne skupštine br. 60/147 od 16.12.2005., principi 15-23.; Član 75 Rimskog statuta 1998 (Reparation to Victims); *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, čl. 31 and 34; *Commentary to the Draft Articles on State Responsibility*, komentar o članovima 28 and 33.; *Report of the Special Rapporteur on Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, doc. A/HRC/4/33 od 15.01. 2007., par. 61-66; *IACHR, Case Villagrán Morales and others (Street Children) v. Guatemala*, presuda od 26.05.2001., Ser. C No. 77, Concurrent Opinion of Judge A.A. CançadoTrindade, par. 3-5.

U Smjernicama Komiteta Ministara Vijeća Evrope o iskorjenjivanju nekažnjivosti za ozbiljne povrede ljudskih prava, utvrđeno je da “države trebaju poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi ustanovili dostupne i efektivne mehanizme kojim se osigurava da žrtve ozbiljnih kršenja ljudskih prava dobiju brzu i adekvatnu reparaciju za pretrpljenu štetu.”³⁵ Ovakva proceduralna obaveza država postoji i prema članu 14 Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, koji precizira da se radio o odgovarajućim, prvenstveno pravosudnim institucijama, kao što su krivični, parnični, ustavni i specijalni sudovi za zaštitu ljudskih prava.³⁶

Komitet UN-a protiv mučenja je u svom nedavno izdatom Generalnom komentaru br. 3 o implementaciji člana 14 Konvencije protiv mučenja i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, vezano za pravo na ostavarivanje reparacija i fer i adekvatne kompenzacije za žrtve mučenja, potcrtao da “reparacije moraju biti adekvatne, efektivne i sveobuhvatne”.³⁷ Nadalje je istakao da „obzirom na kontinuiranu prirodu efekata mučenja, zastarni rokovi ne bi trebali biti primjenjivani, jer oni žrtvama uskraćuju reparacije, kompenzaciju i rehabilitaciju koju im je potrebno osigurati. Za mnoge žrtve, protek vremena ne umanjuje štetu i u nekim slučajevima šteta može biti uvećana kao rezultat posttraumatskog stresa koji zahtijeva medicinsku, psihološku i socijalnu podršku, koji su često nedostupni onima koji nisu dobili reparaciju. Države članice trebaju osigurati da sve žrtve mučenja ili nečovječnog tretmana, neovisno o tome kada je povreda nastupila ili da li je bila provedena od strane ili uz saznanje nekog prethodnog režima, imaju mogućnost pristupa njihovim pravima na pravni lijek i da dobiju reparaciju.”³⁸ U tom smjeru, i u Osnovnim načelima i smjernicama za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparacije žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava – glava IV, tačke 5 i 6, Zastarjelost, se takođe ističe „da se odredbe o zastarjelosti neće primjenjivati na teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koje predstavljaju zločine na osnovu međunarodnog prava.“

S druge strane, u Komentaru člana 14 Konvencije protiv mučenja se navodi da „(...) parnični postupak ne treba biti ovisan o završetku krivičnog postupka. Komitet smatra da kompenzacija ne treba biti neopravdano odgođena do utvrđivanja krivične odgovornosti. Parnična odgovornost treba biti dostupna neovisno o krivičnim postupcima i u te svrhe je potrebno uvesti neophodno zakonodavstvo i institucije.”³⁹ Posebno vrijedi istaći tumačenje međunarodnih obaveza država članica iz člana 14 Konvencije protiv mučenja, prema kojem „u slučaju da domaće zakonodavstvo zahtijeva provođenje krivičnih postupaka prije nego što se može tražiti parnična odšteta, onda odsustvo ili neopravdano kašnjenje s tim krivičnim postupcima predstavlja propust države članice da provede svoje obaveze zahtijevane Konvencijom.”⁴⁰

U kontekstu uslovljavanja odštetnih zahtjeva prethodno utvrđenom krivičnom odgovornosti, potrebno je ovo pitanje dovesti u vezu i sa različitim standardom dokazivanja koji se obično zahtijeva u jednoj i drugoj vrsti postupka. Tako Specijalni izvjestitelj Ujedinjenih Nacija za borbu protiv mučenja navodi da

³⁵ Council of Europe, Committee of Ministers, Guidelines on Eradicating Impunity for Serious Human Rights Violations, Sekcija XVI.

³⁶ Vidi: *Report of the Special Rapporteur on Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, doc. A/HRC/4/33 od 15.01. 2007., par. 63.

³⁷ CAT, *General Comment No. 3*, doc. CAT/C/GC/3 od 16.11.2012., par. 2 i 6.

³⁸ *Ibid.*, par. 40.

³⁹ *Ibid.*, par. 26.

⁴⁰ CAT, *General Comment No. 3*, doc. CAT/C/GC/3 od 16.11.2012., par. 26.

“[...] obzirom na to da standard dokazivanja može biti viši u krivičnim postupcima, dostupnost parničnih postupaka putem kojih se zahtijeva reparacija ne smije biti ovisna o ishodu krivičnog postupka”.⁴¹ Međunarodni sud pravde ukazuje na potrebu prebacivanja tereta dokazivanja u slučaju zahtijevanja odštete na odgovornu stranu, koja je u boljoj poziciji da utvrdi određene činjenice, čime se odstupa od generalnog pravila o teretu dokazivanja koji leži na onom licu koji tvrdi da se određena činjenica desila.⁴² Na taj način, postaje jasno da bi zahtijevanje da se svako pojedinačno djelo ratnog zločina prvenstveno utvrdi u krivičnom postupku, u kojem se primjenjuju znatno viši standardi dokazivanja, stavljalo pretjerani teret na žrtvu ratnih zločina unutar parničnog postupka za odštetu proizašlu iz tog djela, u okviru kojeg bi mu se u skladu sa međunarodnim standardima čak trebalo omogućiti i olakšavajući procesno-pravni položaj, odstupajući i od generalnog pravila dokazivanja uobičajenog za parnični postupak.

Nadovezujući se na ovo pitanje, bitno je pomenuti kako i Konvencija Vijeća Evrope o kompenzaciji žrtava krivičnih djela sa elementima nasilja iz 1983. godine, izričito obavezuje Bosnu i Hercegovinu kao i druge države članice da, polazeći od principa pravičnosti i društvene solidarnosti, daju doprinos naknadi štete žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja kada ista nije uopšte, ili nije u potpunosti raspoloživa iz drugih izvora, naročito ukoliko počinitelj nije otkriven, ili se ne može krivično goniti ili kazniti.⁴³

U svjetlu ovih standarda, i u odgovoru na prethodno opisane konkretne dileme oko pravnih tumačenja pred sudovima u BiH, postaje jasno kako praksa odbijanja tužbenih zahtjeva zbog primjene zastarnih rokova i uslovljavanja prethodnim utvrđivanjem krivične odgovornosti za djelo iz koje je šteta proizašla, neopravdana i suprotna međunarodnim obavezama koje vežu Bosnu i Hercegovinu. Ovo je posebno relevantno u situaciji u kojoj sama država neopravdano kasni u provođenju obaveze krivičnog procesuiranja ratnih zločina, protivno njenim međunarodnim obavezama i osnovnim pravima žrtava zločina. Takođe je iz analize međunarodnih standarda uočljiva neosnovanost predviđanja različitih pravnih režima primjenjivih na odštetne zahtjeve usmjerene ka direktnim, individualnim počiniteljima, s jedne strane, i ka državi ili entitetima, kao pravnim licima na koje se primjenjuje princip objektivne odgovornosti, s druge strane. Naime, upravo u situaciji u kojoj žrtva ne može u potpunosti ostvariti odštetu iz drugih izvora, uključujući tu i situacije u kojoj počinitelj zločina nije procesuiran ili kažnjen, ističe se obaveza države, odnosno njenih entiteta da obezbijede adekvatnu kompenzaciju žrtvama.

⁴¹ Vidi: Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, *Study on the phenomenon of torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment in the world, including an assessment of conditions of detention*, doc. A/HRC/13/39/Add.5 od 05.02. 2010., par. 171.

⁴² Međunarodni sud pravde, Ahmadou Sadio Diallo (Republika Gvineja protiv Demokratska republike Kongo), presuda od 19.06.2012., par. 16-17.

⁴³ Član 2 Konvencije.